

HARTMUT
ROSA

DEMOCRATIE
VRAAGT OM
RELIGIE

Over een bijzondere resonantierelatie

Gebaseerd op een lezing tijdens
de Würzburger Diözesanempfang 2022

Boom

Geacht publiek,

Allereerst wil ik u hartelijk bedanken dat u mij hebt uitgenodigd voor deze diocesane bijeenkomst. Ik ga graag in dialoog met mensen van de meest uiteenlopende politieke kleuren, omdat de ervaring me leert dat dit bijzonder vruchtbaar kan zijn. Vooral voor mijn eigen theorieontwikkeling – die gedijt er goed bij, en ik heb al vaker mogen vaststellen dat er in kerkelijke contexten over veel van wat ik als socioloog zo moeizaam probeer te verklaren, al langer wordt nagedacht en dat men het ook

voorleeft. Daarom ben ik des te dankbaarder dat ik er ook hier met u weer over in gesprek kan gaan.

Hartelijk dank, niet alleen voor de vriendelijke inleiding, maar ook voor de prachtige muziek. Wie nadenkt over resonantie, kan eigenlijk geen beter voorbeeld bedenken dan dat van een ensemble hout- of koperblazers, simpelweg omdat de resonanties daar direct voelbaar zijn. De manier waarop muziek hier tot stand komt, brengt zaken aan het trillen. De adem, de ademtocht in zekere zin, treedt in resonantie met degenen die een instrument bespelen, maar ook met elkaar, met de ruimte en met ons als luisteraars.

Het motto van dit jaar, 'Geef me een luisterend hart', sluit daar uitstekend op aan. Dit is, denk ik, het centrale idee van mijn boek over resonantie, dat wil zeggen, dit is precies wat we nodig hebben als samenleving en als individuen, om een succesvol leven als individu

en een succesvol leven samen te kunnen hebben. Duidelijk is echter ook dat het hart soms even niet luistert. En als het hart niet luistert, ligt dat niet noodzakelijkerwijs alleen aan het individu. Om ons bijvoorbeeld door zulke muziek in resonantie te laten brengen, moeten de omstandigheden juist zijn. Voor de muziek hier en nu betekent dit dat allereerst de fluiten of andere blaasinstrumenten met elkaar moeten resoneren. Als ze niet goed gestemd zijn, wordt dat al lastiger. Niet onmogelijk, maar wel lastiger. De ruimtelijke en contextuele omstandigheden moeten ook goed zijn, evenals de sociale omstandigheden: als we in een slechte bui zijn, als we als luisteraars een agressieve houding of een slecht humeur hebben, kan zelfs de mooiste muziek ons niet bereiken.

Er zijn dus nogal wat voorwaarden waaraan moet worden voldaan om resonantie mogelijk te maken, en niet alleen hier in relatie tot muziek, maar ook op maatschappelijk

niveau. En dat is vooral zo in de samenleving die ik probeer te beschrijven met het begrip 'razende stilstand'. Dat begrip omvat twee aspecten: enerzijds dat de maatschappij voortdurend haast heeft – en om structurele redenen ook bijna niet anders kan – en anderzijds dat ze verstijft, dat ze verstard is geraakt. Ze is haar gevoel voor beweging namelijk kwijtgeraakt. Een complexe situatie, die in zekere zin een belangrijk inzicht biedt in hetgeen ik als socioloog probeer te onderzoeken.

Wanneer een samenleving gedwongen wordt om permanent te groeien, te versnellen, zichzelf voort te drijven, maar niet langer inziet waarom, dan bevindt ze zich in een crisissituatie. Een interessante vraag is nu: heeft zo'n samenleving eigenlijk wel een instituut als de Kerk nodig? Ik wil hier graag met u over nadenken, omdat dit zeker een vraag is die zich opdringt, zowel in kerkelijke contexten als daarbuiten, vanuit een sociologisch perspectief: hebben we zoiets hier nodig? Of is het

niet meer dan een anachronisme? Is de kerk uiteindelijk een overblijfsel van een andere samenlevingsvorm en een andere verhouding tot de wereld?

Wie deze laatste argumentatie volgt, vindt al snel goede redenen om te zeggen dat ze eigenlijk niet meer past in ons tijdperk van bijeengeraapte religiositeit, waarin iedereen op de een of andere manier zijn of haar eigen wereldbeeld construeert, waarin we op zijn minst kunnen spreken van religieus pluralisme en waarin heel veel verschillende stemmen ons sterk uiteenlopende interpretaties aanbieden. Mijn studenten zeggen vaak dat er nu eenmaal verschillende soorten bijgeloof bestaan, en dat religie er daar één van is. Dat is zeker een manier om de huidige situatie te duiden. We zouden op zijn minst kunnen stellen dat er een verscheidenheid aan religieus aanbod is en dat de staat geen speciaal belang moet hechten aan georganiseerde religieuze instellingen, omdat dit in strijd is met de eis

van neutraliteit: waarom hebben we een vrije zondag als de zondag alleen voor christenen heilig is, terwijl de vrijdag dat is voor moslims, de zaterdag voor mensen van het joodse geloof en allerlei andere dagen voor aanhangers van andere geloven? Zou het niet beter zijn als we allemaal vrij konden nemen wanneer we dat willen? Daar begint het mee, en dezelfde vraag kan natuurlijk gesteld worden met betrekking tot een feest als Kerstmis en over het onderwijs: waarom gaan de godsdienstlessen over de grote monotheïstische godsdiensten en niet over bijvoorbeeld wicca of aardstralen? Deze vragen rijzen, en worden ook daadwerkelijk gesteld en bediscussieerd. We zouden zelfs kunnen beargumenteren dat de kerk een ontwrichtend effect op de maatschappij kan hebben, omdat het vasthouden aan een werkvrije zondag simpelweg een nadeel is in de wereldwijde economische concurrentiestrijd. En als ze dan ook nog eens voortdurend bezwaar maakt tegen stamcelonderzoek, is dat opnieuw een nadeel in de